

HISZEM O. V., MARTINYUK O. O.

10

VILÁGTÖRTÉNELEM

Általános szint

Tankönyv

**az általános oktatási rendszerű magyar
tannyelvű középiskolák 10. osztálya számára**

Ukrajna Oktatási és Tudományos Minisztériumának ajánlásával

Csernyivci
„Bukrek”
2018

УДК [94(100)“05/...”:37.016](075.3)

Г51

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(наказ Міністерства освіти і науки України від 31.05.2018 № 551)

Видано за рахунок державних коштів. Продаж заборонено

Гісем О.В., Мартинюк О.О.

Г51 Всесвітня історія : підруч. для 10 класу загальноосвіт. навч. закладів з навч. угор. мовою / О.В. Гісем, О.О. Мартинюк; пер. з укр. – Чернівці. : Букрек, 2018.– 176 с. : іл.

ISBN

УДК [94(100)“05/...”:37.016](075.3)

ISBN 978-617-094-341-5 (укр.)

ISBN (угор.)

© Гісем О.В., Мартинюк О.О., 2017

© ТОВ Видавництво „Ранок”, оригінал-макет, 2018

© Видавничий дім „Букрек”, переклад. 2018

Kedves tízedik osztályos tanulók!

A 10. osztályban folytatni fogjátok a világtörténelem tanulmányozását. Az otthoni és iskolai munka sikeres eredményeként nélkülözhetetlen a tankönyv helyes használata. A tananyag részekre van osztva, és egyezményes jelekkel van megjelölve.

„**Elevenítsd fel**”. A téma elején felsorolt kérdések felelevenítik az előző órán tanultakat és segítenek jobban megérteni az új anyagot.

„**Érdekes tények**”. Itt találhatóak azon kiegészítő információk, melyek a téma tartalmával kapcsolatosak.

„**Kérdések és feladatok**”. A témákhoz kérdések és feladatok vannak összeállítva, melyek négy csoportra oszlanak. Fordítsatok figyelmet az egyezményes jelekre, melyek segítenek, hogy mit kell tennetek.

„*Ellenőrizd le, mire emlékszel*”. Ezeknek a kérdéseknek a segítségével leellenőrizhetitek mennyire sikerült elsajátítani az anyagot.

„*Gondolkodj és válaszolj*”. Ennek a rovatnak a kérdései segítenek értelmezni, amit elolvastatok.

„*Oldd meg a feladatot*”. A feladatok megoldása fejleszti tanulási képességeiteket (a történelmi térképpel dolgozni, terveket, táblázatokat készíteni, stb.).

„*Alkotói feladatok*”. Itt sok érdekes feladatot találhattok, amelyeket az internetes források vagy pótirodalom segítségével oldhattok meg.

A tankönyv elektronikus segédanyagot is tartalmaz, mely segít részletesebben tanulmányozni a tananyagot. Itt található információ azon történelmi személyekről is, akik jelentősen meghatározták a történelem menetét, valamint történelmi okmányok és hozzá tartozó kérdések. Ezenkívül az elektronikus pótananyagban feladatokat találhattok a gyakorlati munkához, illetve szükséges anyagokat azok megoldásához. A fejezetek összefoglalását elősegítik az összefoglaló kérdések és feladatok. Az online úton történő tesztfeladatok megoldása lehetőséget nyújtanak az önellenőrzésre valamint a témazáróra való felkészülésre. Mindezen anyagok az **interactive.ranok.com.ua**. címen találhatóak.

§ 1. Bevezetés

i

1. A világtörténelem mely időszakát tanulmányoztátok az elmúlt év során? Nevezétek meg időrendi határait! 2. Ennek a korszaknak mely eseményeit tartjátok a legfontosabbaknak?

A „XX század” fogalma a világtörténelemben. Mint ahogyan már számotokra ismert, a világtörténelmet a politikai, társadalom-gazdasági, és kulturális szakaszainak fejlődése alapján korszakokra bontják. Ezek a legfontosabb eseményeket, jelenségeket, folyamatokat ölelik fel. Ebben a tanévben megkezditek az Legújabbkor történelmének a tanulmányozását. Megismerkedtek azokkal az eseményekkel, amelyek 1914-1945 között történtek világszerte. Ez az időszak jelentős eseményekkel és nem egyértelmű jelenségekkel dúszított..

A Legújabbkor története — a világtörténelem azon szakasza, mely az 1914- a XXI század kezdete közötti eseményeket öleli fel.

Ókor	Középkor	Újkor		Legújabbkor	
		I szakasz	II szakasz	I szakasz	II szakasz
Az ember megjelenésétől a Földön – Kr.u. V. sz.	Kr.u. V. sz. — XV. sz. vége	XV. sz. vége — XVIII. sz. vége	a XVIII. sz. vége — XX sz. eleje	1914 —1945	1945 — XXI sz. eleje

Világháború — államok közti szervezett fegyveres konfliktus, melyben a világ államainak többsége részt vett.

Globális — az egész földkerekséget érintő, világméretű, mindent átölelő stb.

Totalitarizmus — állami rányitási forma, melyben az állam despotikusan kontrollálja a társadalom minden egyes területét (a gazdaságot, politikát, kultúrát, a polgárok magánéletét stb.).

1914-1918 között bolygónk az egyik legpusztítóbb hadi ellenállásának viharába került. Ez először öltött **globális jelleget** és az **első világháború** nevet kapta. Az emberiség háborúk közötti időszaka szintén katonai ellentétekkel és helyi konfliktusokkal volt telített. Az első világháború befejezése után a világ különböző társadalom-politikai erői elgondoltak a társadalom fejlődésének további útvonaláról. A nézetek ütköztetése jelentős hatással volt a világ eseményeire.

1939-1945 között bolygónkat átölelte a **második világháború**, mely az emberi veszteség és rombolás szempontjából is jelentősen fölülmúlta az előzőt. Az államok elhatározták egyesíteni erőfeszítéseiket a békés együttélés valamint a jövőbeni globális konfliktusok elkerülésének érdekében.

A XX. század sajátos jelensége volt a **totalitarizmus** megjelenése. Ez az iparosítás korszakának egyik fájdalmas következménye volt, amikor az emberek jelentős része elhitte a társadalom „tervezett”, teljesen szabályozott átalakításának lehetőségét. Az ember észrevétlenül beépült az állam „fogaskereké,

csavar” gépezetébe, elveszítve az önálló döntéshozatal lehetőségét. Lényegét tekintve a totalitarizmus a demokrácia és humanizmus ellentéte volt.

A XX században totalitárius rendszerek jöttek létre – *bolsevista*, *fasiszta* és *nácista*. Ezen rendszerek által a társadalom felett kiterjedt és egyszerre véres kísérletei teljes kudarccal végződtek. Ugyanakkor azon államokban, melyek ebben az időszakban a demokratikus útvonalat választották, a piacgazdaság és a liberális társadalom további fejlődése, valamint a polgári társadalom és a jogállam megszilárdulása ment végbe.

A korabeli politikai élet fontos jelensége volt a **nemzeti-felszabadító mozgalmak** kibontakozása. Azon népek, melyek nem rendelkeztek saját államisággal, a szuverenitás kivívására törekedtek. Ebben az időszakban a nacionalizmus jelszavai alatt Európában birodalmak estek szét, új nemzetállamok jöttek létre, Ázsiában és Afrikában megélnék a felszabadító mozgalmak.

Meglehetősen kiélezettek voltak ebben az időszakban a nemzetközi viszonyok.

Az első világháború győztes államai által kialakított versaillesi-washingtoni rendszer nem volt képes igazságosan megoldani a háború utáni viszonyokat és megelőzni újabb nemzetközi konfliktusok kialakulását. A versaillesi-washingtoni rendszer stabilitásának időszakát válság váltotta, s az végül szétesett.

A XX század a nagy tudományos felfedezések korszakaként került be a történelembe, ami teljesen megváltoztatta az akkori társadalmat. A XX század elején véget ért az **ipari**, a század közepén megkezdődött a **tudományos-technikai**, utolsó negyedében pedig az **információs forradalom**.

Національно-визвольний рух — боротьба поневолеваних народів за повалення чужоземного панування, ліквідацію національного і колоніального гноблення, завоювання національної незалежності.

Індустріальна революція — процес докорінних якісних змін, пов'язаних із формуванням індустріального суспільства.

Науково-технічна революція — процес докорінних якісних змін у техніці й технології виробництва, перетворення науки на безпосередню виробничу силу.

Інформаційна революція — процес докорінних якісних змін, пов'язаних із формуванням інформаційного суспільства (того, де інформаційні технології та засоби масової комунікації відіграють провідну роль).

2

A világ társadalom-gazdasági, politikai és kulturális fejlődésének fő irányvonalai 1914-1945 között. Összehasonlítva a korábbi korszakkal, úgy tűnt, hogy a XX században az emberiség mintha gyorsabban fejlődne. Csupán egy nemzedék alatt gyökeresen megváltoztak az életkörülmények. 1903-ban az emberek megtekintették az első repülő az égbolton, 1961-ben pedig tanúi lehettek az első űrrepülésnek.

A XX század első felében, akárcsak az előző században a legnagyobb előrelépések Nyugat-Európában és az USA-ban (közös megnevezésén – a

Nyugaton) történtek. Itt befejeződött az ipari társadalom kialakulása. Felosztva a világot, a Nyugat államai saját gyarmati birtokain illetve függő államaikban megsemmisítették a hagyományos gazdasági rendszert. Ázsia, Afrika illetve Latin-Amerika népei erőszakkal sodródtak bele a világgazdaság rendszerébe. A nyugati gazdasági terjeszkedésének eredményeként létrejött a világ különböző országainak gazdasági egybefonódása. Ezt szemléletesen bemutatja az 1930-as évek **világgazdasági válsága**, mely az USA-ban kezdődött meg.

Az első világháború jelentős társadalmi megmozdulásokat eredményezett. Egyes államokban forradalmakat váltott ki, míg másokban a vezetők reformokat hajtottak végre. A háború okozta társadalmi és politikai harc, a hatalmi intézmények kudarca egy új politikai jelenség kialakulását eredményezték – a **fasizmust**.

Fasizmus (az olasz **fascio** szóból ered – kötődés, egyesülés) – totalitárius típusú társadalom-politikai mozgalmak illetve ideológiai és államrendszerek. Az úgynevezett „új rendet” szembeállítja a demokrácia intézményeivel, bevezetése pedig szélsőségesen erőszakos eszközökkel történik. A fasizmus fő ideológiája lett a szélsőséges sovinizmus, mely később a faji megkülönböztetés, militarizmus és parancsuralom irányzatába ment át. **Diktatúra** — egy személy vagy egy szűkebb csoport korlátlan hatalma mely erőszakra és sajátos államszerkezetre alapszik.

Modernizmus — XX századi művészeti irányzat, jellemzője a különböző stílusok egyesítése valamint a kifejezési eszközök átalakítása.

Oroszországban, miután megszilárdult a bolsevik hatalom létrejött a **proletárdiktatúra** és kihirdették a **szocializmus (kommunizmus)** kiépítésének irányvonalát.

Ily módon az első világháború befejezése után a világon a politikai fejlődést tekintve három, egymástól eltérő útvonal alakult ki:

- ▶ a liberális demokrácia fejlesztése;
- ▶ fasiszta modernizáció;
- ▶ a szocializmus (kommunizmus) kiépítése.

A művészetben a realizmus és modernizmus híveinek vitái következtében új irányzatok keletkeztek. Számptalan korabeli alkotás világszerte elismerést váltott ki.

Kérdések és feladatok

1. Nevezétek meg a világtörténelem mely időszakát fogjátok tanulmányozni! 2. Mit értünk világháború alatt? 3. Milyen három totalitárius rendszer alakult ki Európa legújabbkori történetében? 4. Mi a fasizmus?

5. Miben különbözik a XX század az előzőtől? 6. Jellemezzétek a világtörténelem korszakolását!

7. Állítsatok össze táblázatot „Az emberiség társadalom-gazdasági, politikai és kulturális fejlődésének főbb irányvonalai 1914-1945 között” címmel!

8. Erick Hobsbaun brit történész a XX századról szóló művét „Az extrémizmus korszaka”-nak nevezte el. Tisztázzátok az „extrémizmus” fogalmát! Gyűjtsétek olyan tényeket, melyek alátámasztják vagy leegyszerűsítik az író nézetét! Ti hogyan értékelnétek a XX század első felét?

I. FEJEZET. AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ. HÁBORÚ ÉS FORRADALMAK

2. Az első világháború kezdete

1. Mikor alakult meg a hármasszövetség és az antant? Mely államok tartoztak hozzájuk? 2. Milyen nemzetközi konfliktusok és válságok történtek a XX század elején?

Az első világháború okai és a hadban álló országok céljai. Az első világháború **1914. augusztus 1-én** kezdődött és **1918. november 11-ig** tartott.

Az első világháború nyolc európai állam között kezdődött melyekben összesen 732 millió (a gyarmatokat is beleértve) élt, mely a bolygó lakosságának 44,2 %-át alkotta. A háború végére a részt vevő államok száma 33-ra nőtt (az akkori 59 független államból) 1,5 milliárd lakossággal. Ily módon a háború a földkerekség 87 %-át érintette. A résztvevő államok hadi kiadásai elérték a 208 milliárd dollárt, ami tízszerese volt az 1793 és 1907 között lezajlott összes háborúnak.

Az első világháború kitörését a XX. század elején a világ vezető államai közötti ellentétek okozták. Évente növekedtek fegyverkezési kiadásai, **sovinizma** propagandájuk pedig nemzeti ellenszenvet és **kszenofóbiát** keltettek. A vezető rétegek egyre inkább hajlottak a fegyveres hódítás irányába, folyamatosan újabb nemzetközi konfliktusok alakultak ki. A korabeli államközi kapcsolatok jellemzőjévé vált a „**felfegyverzett béke**” **rendszere**, amikor az államok jelentős mennyiségű hadieszközt halmoznak fel, úgy vélve, hogy ez a béke megőrzésének a garanciája.

A világ vezető államai között kiéleződtek a gazdasági ellentétek, a termékértékesítési piacért valamint a nyersanyagért folyó harc, melyet **geopolitikai érdekeik** váltottak ki. Elmélyültek az ellentétek Európa két csoportosulása – az **antant** és a **központi államok** (azaz a négyes szövetség között, melynek elődje a hármasszövetség volt) között. Különösen kiéleződtek Nagy-Britannia és Németország érdekellentétei. A háború kibontakozásának kezdeményezői Németország és az Ausztria-Magyarország vezető rétegei voltak.

Sovinizmus — a nacionalizmus egyik agresszív változata, melynek jellemzője a legyőzhetetlenség, a nemzeti kivételesség valamint a mások feletti felsőbbrendűség.

Kszenofóbia — ellenséges, türelmetlen hozzáállás minden idegen, külföldivel szemben.

Geopolitika — azon elmélet, melynek értelmében az államra hatással vannak a földrajzi viszonyok: a térbeli elhelyezkedés, a terület nagysága, a természeti forrásokkal való ellátottság valamint a lakosság száma.

2

Az 1914.-es júliusi válság és az első világháború kezdete. Az első világháború kiváltó oka az osztrák-szerb ellentét volt. **1914. június 28-án** a bosnyák Szarajevó városában Gavrilo Princip diák, aki a délszláv népek egyesüléséért küzdő „Ifjú Bosznia” titkos szervezet tagja volt, merényletet követett el Ferenc Ferdinánd osztrák-magyar trónörökös ellen.

A főherceg Ausztria-Magyarország hadseregének főparancsnoka volt, aki hadiszemlére látogatott Szarajevóba, melyet június 28-án a Szerb határ mentén terveztek lebonyolítani. A szerb nép számára ez dátum nemzeti gyásznappá vált – az 1389-es rigómezei törökök ellen vívott csatában elesett szerbekre emlékeztek. A szerb nacionalista körök sértésnek vették a trónörökös látogatását. II. Vilmos német császár azt ajánlotta Ferenc József osztrák-magyar császárnak, hogy a szarajevói gyilkosságot használja ki a Szerbia elleni hadüzenet ürügyként.

Ferenc Ferdinánd főherceg és felesége Chotek Zsófia meggyilkolása 1914. június 28-án..

? A kép alapján milyen információt kaphatunk az osztrák-szerb konfliktusról?

3

A nagyhatalmak hadba lépése. A hadakozás új „arculata”. Az első világháború, vagy, ahogy nyugaton nevezik a „Nagy háborút” különbözött a korábbi háborúktól. Először is, új típusú fegyverek voltak bevetve: tankok, tengeralattjárók, vadászrepülőgépek, mérgező gázok, nagy hatótávolságú ágyúk, géppuskák stb. Másodszer, a háború **totális jelleget** öltött. Gyakorlatilag a hadban álló felek teljes lakossága be volt vonva háborúba. A gyárakban, az üzemekben, a mezőgazdaságban a mozgósítható férfiakat nők váltották fel. A munka egy részét kiskorúak illetve idősek végezték, mivel ezt hazafias kötelességüknek tartották. A háború megszűnt csupán a katonák kötelessége lenni és az egész társadalmat átölelte.

Harmadszor, megjelent a háborús **propaganda**: kampány poszterek, szórólapok, röpcédulák stb. jelentek meg. Ezek pozitív képet alkottak a hazáról és negatívát azokról, akikkel harcoltak. A propaganda, a lakosság „csiszolásának” eszközévé vált (a hatalom tetteinek igazolásává, a tömegek ellenszenvének kiváltásává a harcoló felekkel szemben). Egyre gyakrabban hangzottak el felszólítások az ellenséges ország lakosságának illetve az adott nemzet képviselőinek teljes megsemmisítésére.

Totális háború — olyan háború, ahol minden eszközt bevetnek az ellenség megsemmisítése céljából, beleértve a civil lakosságot is.

Propaganda — eszmék és magyarázatok írásbeli vagy szóbeli terjesztése, melynek célja az emberek világnézetének, elképzelésének, érzelmi hangulatának valamint a viselkedésének befolyásolása érdekében.

Az első világháború színhelyei

A front megnevezése	Évek	Ellenfelek	
		Az antant és szövetségesei	A központi államok és szövetségeseik
Nyugati front	1914 – 1918	Nagy-Britannia, Franciaország, Belgium, USA stb.	Németország
Keleti front	1914 – 1917	Oroszország	Németország, Ausztria-Magyarország
Olasz front	1915 – 1918	Olaszország, Nagy-Britannia, Franciaország,	Ausztria-Magyarország
Román front	1916 – 1918	Románia, Oroszország	Németország, Ausztria-Magyarország, Bulgária, Törökország
Kaukázusi front	1914 – 1918	Oroszország	Törökország
Szalónikai front	1915	Szerbia, Csorna-Hora	Németország, Ausztria-Magyarország, Bulgária
Balkáni front	1917 — 1918	Franciaország, Görögország, Szerbia, Csorna-Hora	Németország, Ausztria-Magyarország, Bulgária
Mezopotámiai és Palesztinai front	1914 – 1918	Nagy-Britannia és tartományai	Németország, Törökország
Afrikai front	1914 – 1918	Az antant államainak seregei	Német gyarmati seregek
Távolkeleti front	1914	Japán, a brit tartományok	Németország

4

A „Schlieffen-terv”. Csaknem egy évvel a háború kezdete előtt a Németország vezérkarának főparancsnoka **Helmolt von Moltke** katonai-konceptiós tervet nyújtott be a császár elé Franciaország illetve Oroszország megtámadásáról, a **blitzkrieg** terv alapján, melyet elődje, **Alfred von Schlieffen**

Blickkrieg („villámháború”) — a támadó jellegű háború véghezvitelének azon elmélete, mely a rövid idő alatt végrehajtott, meglepetésszerű támadáson és az ellenséges ország központjának gyors elfoglalásán alapszik.

Alfred
von Schlieffen

? У чому полягав план війни, що був запропонований зображенням діячем?

főparancsnok dolgozott ki. H. von Moltke a két fronton való hadműveletek szükségességét hangsúlyozta – Franciaország és Oroszország ellen. Ezen belül a fő elv abban rejlett, hogy az egyik frontot a lehetőleg leggyorsabban meg kell semmisíteni. Az elhúzódo háború Németország

vereségét idézheti elő, mely az ellenfeleket emberi és anyagi erőforrásokat illetően előnyhöz juttatná.

A „Schlieffen-terv”-nek megfelelően, a német haderő 85%-a először Franciaországra volt irányítva. Nekik a gyenge és semleges Belgium területén keresztül kellett betörniük, mely Párizstól északra helyezkedik el megkerülve a francia hadsereg fő erőit. Ezáltal a „nem közvetlen rajtaütés” által tervezték bekeríteni és megsemmisíteni a francia hadsereget, még mielőtt Oroszország érkezne mozgósítani seregeit (a német főparancsnokság számításai szerint erre Oroszországnak közel hat hétre van szüksége). Oroszország ellen viszont mielőtt legyőzték Franciaországot csupán gyenge egységeket irányítottak. A francia hadsereg szétverése után Németország Ausztria-Magyarországgal közösen a keleti frontra irányította a seregeit és „villámháború” által gyors megsemmisítő csapást kívántak mérni Oroszországra.

H. von Moltke a „Schlieffen-terv” lényegét nem változtatva meg valamelyest erősítette a nyugati front balszárnyát és az Oroszország elleni hadtesteket Kelet-Poroszországban. Ugyanakkor ez gyengítette a német csapatok fő erőit, melyek Belgiumon keresztül mértek csapást Franciaországra.

5

Hadiesemények 1914-ben. 1914. augusztus 2-án a német hadsereg betört Luxemburg területére, két nap múlva pedig Belgiumba. A blitzkrieg-terv értelmében a támadásnak összefoglaló győzelemmel kell végződnie. A német hadsereg augusztus 20-án elfoglalta Brüsszelt, Belgium fővárosát. Az ellenállási kísérleteket kegyetlenül elfojtották.

Augusztus végéig a francia-belga határ mentén, 250-kilométeres frontvonalon kiélezett harcok folytak, mely a francia hadsereg vereségével ért véget. A Párizsba vezető útvonal nyitva állt a német csapatok előtt. A francia kormány elhagyta a fővárost és Bordeaux-ba költözött.

Időközben kék orosz hadsereg P. Rannerkampf és O. Szamszonov tábornokok vezetésével támadást indítottak Kelet-Poroszország ellen. Augusztus végén- szeptember elején azonban a német csapatok szétzúzták őket.

Kedvezőbbén alakultak az események az orosz hadsereg számára a délnyugati fronton (így nevezte az orosz parancsnokság a keleti frontot), ahol Ausztria-Magyarország ellen tevékenykedtek és Galícia ellen intéztek támadást. A galíciai ütközetben 1914. augusztus 18 – szeptember 21 között 700 ezer orosz és több mint 830 ezer osztrák-magyar katona vett részt (az osztrák-magyar hadseregben harcoltak az ukrán Szics lövészek egységei). Súlyos problémát jelentett a hadban álló felek minkét seregében voltak ukránok, akiknek egymás ellen kellett harcolniuk. M. Ruzkoh és O. Bruszilov seregei elfoglalták Lemberget, és támadást indítva megkezdték Peremisl ostromát. A galíciai ütközet eredményeként az orosz csapatok elfoglalták Kelet-Galíciát, Észak-Bukovinát és elérték a Kárpátok hágóit. A galíciai csata először mutatott rá az első világháború katonai-stratégiai sajátosságaira – a frontális hadi események túlsúlyát, melyet mindkét fél súlyos veszteségei kísérnek.

A galíciai csata megteremtette az orosz csapatoknak a lehetőséget, hogy a Kárpátok hágóin át támadást indítsanak Magyarország ellen vagy pedig Lengyelországon keresztül egyenesen Berlinre mérjenek csapást. Szövetségesének kezdeményezésére az orosz parancsnokság a Németország elleni támadást választotta. Ezalatt a német parancsnokság erőit a Varsó elleni támadásra összpontosította, hogy elvonják az orosz seregeket, ezzel segítve osztrák szövetségesüknek. Végeredményül az orosz és német csapatok Ivanhorod és a Varsó térségében 300 kilométeres frontszakaszon találkoztak egymással. Túlerővel rendelkezve az orosz csapatok szétzúzták az ellenség mindkét hadseregét. A Berlinhez és Bécshez vezető útvonal nyitottá vált. Csupán P. von Hindenburg és E. Ludendorf tábornokok ügyes tettei, valamint súlyos veszteségek árán sikerült megállítani az orosz seregeket.

A nyugati fronton a német csapatok elérték Párizst és átkeltek a **Marne folyón. 1914. szeptember 5-12.** között itt hatalmas csata bontakozott ki. A német parancsnokság úgy vélte, hogy a francia hadsereg nem képes ellenállni, a „Schlieffen-terv”-től eltérően úgy döntött, hogy nem kerülik meg északról Párizst, hanem szembeütköznek. Ugyanakkor a francia hadsereg rövid időn belül jelentős erőket tudott összpontosítani a csata helyszínére. Egyebek között a párizsi helyőrség egy részét, akik áttörést jelentettek a csata kimenetelét illetően, városi taxikkal helyezték át a Marne folyóhoz. Ez volt a történelemben az első olyan eset, hogy automobiloikat használták katonai célból. Előző nap két német hadosztály és géposztály Kelet-Poroszországba lett átirányítva, ami meggyengítette a német hadsereget. A francia seregeknek sikerült megállítaniuk a német csapatokat és ellentámadást indítottak. A francia katonák szavai szerint ez volt a „**marne-i csoda**”, melynek következtében Németország vereséget szenvedett. A legnagyobb eredmény azonban az volt, hogy megbukott a villámháborús terv.

1914 őszén, két hónapon keresztül manőverezési harcok folytak (ironikusan „futás a tengerhez”- nek nevezték), mely idő alatt igyekeztek kikerülni az ellenség hadszárnyait. A német hadseregnek nem sikerült elfoglalnia egyetlen kikötőt sem a francia partszakaszon. Végül is kialakult egy 700 kilométeres állandó harcvonal, mely Svájtól a La Manche csatornáig húzódott.

A frontvonal stabilizálása illetve a német vezérkar terveinek kudarcra stratégiai előrelépést jelentett a francia és brit hadsereg számára. 1914 őszének eseményei a háború jellegének változásáról tanúskodtak: eddig manőverezésről szólt, ezután pedig **állóháború** lett. A csapatok lövészárkokat ástak, szilárd föld illetve beton erődítményeket építettek, melyeken a nehéztüzérség sem tudott áthatolni. Emellett kilométeres aknamezőket telepítettek valamint szögessdrótkerítéseket húztak ki. Az ellenfeleknek volt elegendő erőforrásuk ezek megépítéséhez, de arra már sem anyagi sem emberi, hogy áthatoljanak rajtuk.

1914. október 15-16-ra virradóra a török kormány közbenjárásával a német „Haeben” és „Breclau” cirkálók Szevasztopol, Odessza, Feodószia valamint Novorosszjszk városokat vették tűz alá. Az antant ekkor hadat üzent az Oszmán Birodalomnak. Kialakult az orosz-török kaukázusi front, mely 350 kilométer hosszan húzódott. A török hadsereg támadási kísérletei sikertelennek bizonyultak. A szarikamiszi csatában (1914 decembere – 1915 januárja) az orosz hadseregnek sikerült szétvernie a törökök főhaderejét.

Az orosz hadsereg támadást indított és betört Törökország területére. A török vezetés, nem ismerve el elszámításait, kijelentette, hogy az orosz csapatok előrevonulását az országban élő keresztény vallású örmény nemzet segíti elő, és rendeletet adott ki a Kelet-Anatóliában élő örmények kényszerű kitelepítésére (deportálására). Törökországban méretét tekintve az örmény lakosságot érintő nagyszabású üldözések és kitelepítések történtek. 1915 végére az országban 2,1 millió örményből csupán 600 ezer maradt. Ezt a deportációt vélik a XX. század első **népirtásának**.

Palesztinában és Irakban létrejött a palesztinai és mezopotámiai front, melyen a török hadsereg Nagy-Britannia seregeivel harcolt.

Népirtás — a lakosság egyes csoportjainak teljes vagy részleges kiirtása faji, nemzeti vagy vallási hovatartozás alapján (az emberiség ellen elkövetett egyik legsúlyosabb bűnténynek tekintendő).

Kérdések és feladatok

1. Határozzátok meg a „sovinizmus” fogalmát! **2.** Mely események okozták az első világháború kitörését? **3.** Mikor kezdődött az első világháború? **4.** Nevezzétek meg a keleti fronton harcoló államokat! **5.** Mi a „Schlieffen-terv”? **6.** Kinek a győzelmével ért véget a marne-i csata 1914-ben?

7. Jellemezzétek az első világháború okait valamint a résztvevő felek céljait! **8.** Nevezétek meg azt a konfliktust, mely az első világháború kitöréséhez vezetett! **9.** Hogyan történt a nagyhatalmak bevonása a háborúba? **10.** Jellemezzétek az első világháború frontjain zajló hadi eseményeket 1914-ben!

11. Kövessétek figyelemmel a térképen a hadi események kibontakozását 1914-ben Európában! **12.** Folytassatok vitát „Elkerülhető lehetett volna-e az első világháború” kérdésével kapcsolatban! **13.** Kezddetek el összeállítani egy időrendi táblázatot „Az első világháború főbb eseményei” címmel, melyben feltüntetitek az éveket, az események menetét és eredményeit!

14. Egyetértetek-e azon állítással, miszerint az első világháború kirobbanásában mind-egyik nagyállam felelős? Véleményeteket indokoljátok meg! **15.** A fejezet tanulmányozása során készíttetek tanulmányi tervet: gyűjtsetek szemléltetőket (rövid megjegyzésekkel és hozzászólásokkal) az első világháború hadszínterének mindennapi életéről!

3. Az 1915-1916-os hadjáratok és események

1. Milyen eredmények születtek a háborúban 1914 végére? **2.** Mutassátok meg a történelmi atlaszon a háború első évének főbb színhelyeit!

Hadiesemények 1915-ben. A nyugati fronton 1915-ben viszonylagos csend volt. A végső győzelem elérése érdekében a francia és brit parancsnokság az állóháborút kihasználva igyekezett időt nyerni haditermelésének modernizációjára és forrásainak feltöltésére. A német vezérkar úgy döntött, hogy katonai főhadszínterét a keleti frontra helyezi át, azzal a céllal, hogy az ott elért eredmények által Oroszországot szeparatista békére hajlítsa, megtörje az antantot és kilépjen a kétfrontos háborúból.

1915. április 22-én a belga **Ypres városa** (Nyugat-Flandria) közelében végrehajtott támadás alatt a német hadsereg céljai elérése érdekében először a történelem során alkalmazott kémiai fegyvereket, mérges gázokat (az első sikertelen kísérlet Varsó alatt történt 1915-ben). 15 ezer brit és francia katona volt kapott mérgezést, melyek harmada életét veszítette. Ezzel az eseménnyel megsértették az 1907-es hágai egyezményt, mely betiltotta vegyi fegyverek alkalmazását, és megalapozta a „vegyi háború” kezdetét. 1915-től kezdve a mérgező gázokkal szemben gázmaszkokat használtak. Az első világháború alatt közel 1 millió katona veszítette életét mérgező gázok következtében.

1915 áprilisában befejeződtek a tárgyalások az antant államai és Olaszország közt. Az **1915. április 26-án** aláírt **londoni szerződés** értelmében Olaszországnak biztosították az Albánia feletti protektorátus felállítását, illetve Trieszt, Trentino valamint más olaszok lakta osztrák tartományainak megszerzését. Ezután Olaszország bejelentette, hogy megszüntettek kapcsolatát

Újjonc ápolónők akik a sebesült katonákat hivatottak ellátni, 1915

a hármasszövetséggel, és hadat üzent Ausztria-Magyarországnak. Ez utóbbi ellen létrejött egy új, olasz front, ahol az osztrák-magyar vezérkar tíz egységet állomásoztatott. Ez meggyengítette a német állásokat a többi fronton.

A keleti fronton az 1915-ös hadi eseményekre készülve, a nyugati frontról érkezett megfigyelések alapján a német parancsnokság két új hadsereget hozott létre. Az orosz hadsereg ez időre fegyver, lőszer, felszerelés illetve gyógyszerhiányban szenvedett.

1915. május 2 – 10 között az osztrák-magyar seregek Gorlice és Trnov között áttörték az orosz frontvonalat és ellentámadásba mentek át. A **gorlicei áttörés** kedvezően alakította a német és osztrák-magyar hadsereg további támadásait, melyek 1915 októberéig tartottak. Júliusban a német csapatok étfogó offenzívába fogtak Lengyelország és Litvánia ellen. Augusztusban sikerült elfoglalniuk Varsót. Az orosz csapatok jelentős veszteségeket szenvedve visszavonultak. A keleti fronton a német és az osztrák-magyar seregek az 1915-ös év végére hadjárataisorén elfoglalták Lengyelországot, Litvániát, Lettország egy részét és Fehéroroszországot, Galíciát, Bukovinát, és Volhinia egy részét. Az orosz hadsereg veszteségei 850 ezer halottat és sebesültet valamint 900 ezer hadifoglyot tettek ki. Ugyanakkor a német vezérkar szeparatista béketervei Oroszországra nézve nem igazolódtak be. Az orosz hadseregnek sikerült megállítania az ellenség előrenyomulását keletre. A hadjáratok állóháborúhoz vezettek a egész keleti fronton.

1915 szeptemberének elején Bulgária is hivatalosan csatlakozott a központi államok tömbjéhez. 1915 októberében Németország, Ausztria-Magyarország és Bulgária hadserege mely összesen 500 ezer főt számlált támadást indított a 250 ezer fős szerb hadsereg ellen. Oroszország nem tudott segítséget nyújtani Szerbiának és a szomszédos Montenegrónak, a francia valamint brit seregek pedig későn érkeztek. Az itt általuk alakított szaloniki front nem segített.

Szerbia területe megszállás alá került. 1916 elején Montenegró kormánya is aláírta a kapitulációról szóló okmányt. Szerbia és Montenegró veresége Németország valamint Ausztria –Magyarország számára lehetővé tette, hogy egyenes kapcsolatba lépjenek az Oszmán Birodalommal.

Kapituláció — az egyenlőtlen szerződések sajátos formája, mely rögzíti az ellenfél kedvezményezett helyzetét az adott állam polgárai felett (fegyverletétel).

2

Hadiesemények 1916-ban. 1916-ban a német vezérkar elhatározta, hogy végső csapást mér Nyugaton. A hadművelet színhelyéül a verduni erődöt választották. A német parancsnokság abban reménykedett, hogy ez az ellenséget arra készíti, hogy jelentős erőket vezényeljen a helyszínre, s így „akárcsak a malomban, fel lehet lesz örölni a francia hadosztályokat”.

1916. február 21-én a német hadosztályok támadásba mentek át. A német katonák Verdun alatt először alkalmaztak egy új fegyvert – golyószórókat.

Február 25-én elfoglalták Duómon állásait, mely az erőd valamint az egész térséget felügyelte. A francia parancsnokság Verdun alá irányította többi egységeit is. A **verduni „húsdaráló”**, azaz a Mainnes térségi „malom” 1916 decemberében ért véget.

A francia seregek sikereinek jelentős mértékben kedvezett, hogy a szövetségesek kintartásának köszönhetően a keleti fronton 1916 júniusában Olekszj Bruszilov tábornok vezénnyelésével az orosz csapatok ellentámadásba mentek át. Június 4 – szeptember 29 között a Bruszilovi áttörés következtében az orosz csapatok visszafoglalták Volhíniát, Galíciát, Bukovinát és elérték a Kárpátok hágóit.

Oroszország győzelmeinek a hatására az antant oldalán Románia is belépett a háborúba és hadat Ausztria-Magyarországnak. Ezért cserébe az antant államai Romániának ígérték Erdélyt, Bukovina egy részét valamint Bánátot. Ugyanakkor a német, osztrák-magyar valamint bulgár csapatok szétverték a román seregeket, és megszállták az országot. Oroszország új szövetségesre sietett és alakulatainak jelentős részét Romániába helyezte át. 1916-ban itt alakult ki a román front.

1916. július 1-én a brit és francia csapatok támadást indítottak a **Somme folyón**.

A brit „Mark I” tank, mely részt vett asomme-i tankcsatában 1916. szeptember 15-én.

? **Опишіть вигляд танка, що використовували в бойових діях.**

Szeptember 15-én a Somme folyónál a brit hadsereg a gyalogság támogatása céljából tankokat vetett be (18 gépjármű). Ezek lassan haladtak, gépfegyverekkel löve az ellenségre. A megijedt német katonák elhagyva állásaikat elmenekültek. A tankok bevetésének köszönhetően a brit katonák öt óra leforgása alatt a frontvonal 10 kilométeres szakaszán 45 kilométert haladtak és három falut sikerült elfoglalniuk. Korábban ilyen eredmény elérése legalább ezer tonna lőszer valamint több tízezer emberi áldozatot követelt.

Ugyanakkor a tankok alkalmazása sem segített megtörni a jól megerősített több kilométeres német védelmi vonalat. A Somme folyónál zajló csata 1916 novemberében ért véget. A brit-francia csapatoknak sikerült 35 kilométeres szakaszon 10 kilométeres mélységben előnyomulniuk. A csata újra a tervezett frontális taktika sikertelenségét tanúsította. A stratégiai kezdeményezés újra az antant kezébe került.

3

Harcok a tengeren. Vízalatti háború. Németország és Ausztria-Magyarország már a háború előtt jelentős figyelmet fordított katonai flottájának kialakítására, ugyanakkor nem sikerült megelőzniük az antant államait. 1914 végén, miután a Folkland szigeteknél a dél-atlanti óceánon a németek hajórajja vereséget szenvedett, Németország és szövetségesei tengeri **bloká**d alá kerültek. Az Északi-tengert Nagy-Britannia uralta, a Fölközi-tengert a brit illetve francia flott ellenőrizte. A Fölközi-tengert Oroszország uralta. A német flott a tevékenysége a Balti-tengerre, az osztrák-magyaroké pedig az Adriai-tengerre korlátozódott.

Blokád — egy állam (vagy részének), államok csoportjainak, katonai, politikai vagy gazdasági elszigetelése, fegyveres erőinek körülrzása, külkapcsolataik erőszakos megsértése abból a célból, hogy teljesítsék a blokád szervezőinek követeléseit.

A brit „Lusitania” óceánjáró elsüllyesztése Írország partjainál egy német tengeralattjáró támadása következtében.
1915 májusa

A német illetve osztrák-magyar parancsnokság egy viszonylag új típusú fegyver széleskörű alkalmazásával kívánta elérni – tengeralattjárók segítségével tengeralatti csatát kívánt kibontakoztatni.

A tengeralattjárók bevetésének hatékonysága már a háború első két napjában megmutatkozott. 1914. szeptember 22-én az „U-9”-es német tengeralattjáró Hollandia partjai közelében egyetlen támadás alatt három brit cirkálót süllyesztett el, míg maga séretlen maradt.

1915 februárjában Németország a Nagy-Britannia partjai mosó vizeit háborús övezetté nyilvánította. Ez azt jelentette, hogy bármely új hajót, legyen az semleges államé, a német tengeralattjárók figyelmeztetés nélkül el fogják süllyeszteni. 1915 májusának elején a brit „Lusitania” lett a célpont, melynek fedélzetén 1960 utas tartózkodott, köztük 124 amerikai állampolgár. 1198 személy vesztette életét. Az USA kormánya határozott nemtetszését fejezte ki, követelve a tenger alatti csata kordában tartását, mivel az emberi áldozatok mellett az jelentős kereskedelmi károkat is okozott. Mivel Németország nem kívánt konfliktusba keveredni az USA-val, betiltotta a személyhajók figyelmeztetés nélküli elsüllyesztését. Azonban a tengeralattjárók parancsnokai ezt nem tartották be.

1916. május 31-junius 1-én az Északi-tenger Jütland félszigete (Dánia) mellett a brit és német flotta között lezajlott a háború egyetlen tengeri csatája. A csatában mindkét fél fő hadiflottája vett részt – összesen több mint 250 hadihajó. A csatában egyik félnek sem sikerül győznie.

4

A hadban álló felek kimerülése. Háborúellenes megmozdulások. Az 1916-os év fordulópontot jelentett az első világháború menetében. Elhúzódása minden egyes résztvevő állam anyagi forrásainak kimerüléséhez, élelmiszerellátásának

megcsappanásához, a lakosság elégedetlenségéhez vezetett. A frontokon harcoló katonák elfáradtak az elhúzódó háborútól, a lövészárvoktól. Gyakorivá váltak a támadási parancs megtagadások, a katonai lázadások, tiszték meggyilkolása, dezertőrség valamint az ellenséges katonákkal való barátságsvételek.

Reménykedve a háború gyors lemenetelében, a harcoló felek már 1915-ben hadseregek ellátásának nehézségeivel találták magukat szemben. A katonai termelés növelése érdekében a résztvevő államokban bevezették a **gazdaság állami szabályozását**. E célból külön szervezeteket hoztak létre: Németországban katonai-ipari bizottságot, Franciaországban valamint Nagy-Britanniában a katonai biztosítás minisztériumát, Oroszországban rendkívüli tanácsokat (védelmi, közlekedési, üzemanyagi, élelmiszerellátási) stb.

A férfiak hadseregbe való behívásával munkaerőhiány keletkezett. Ennek kiküszöbölésére az ipari termelésre nőket vontak be. Így például míg Franciaország iparában a háború előestéjén 487 ezer nő dolgozott, 1916 végén – már 625 ezer.

A behívások következtében 1916 végére Franciaország falvaiban 5,6 millió munkaképes lakosságából csupán 3 millió maradt otthon. Nagy-Britannia kivételével az összes hadban álló országban csökkent az élelmiszertermelés. Különösen bonyolult volt a helyzet Németországban, mely hagyományosan beszállította az élelmiszert. Hiányuk arra kényszerítette a kormányt, hogy engedélyezzék az olcsó **pótlék-termékek** felhasználását (a természetes termékek összetételének egy részét mesterségesre cserélték fel). Ugyanakkor a termékadagok feltöltése Németországban nem elégítette ki az emberek fizikai szükségleteit. 1916-1917 telén az országot zord hideg lepte el, melynek következtében csaknem 500 ezer ember vesztette életét. Az éhínség, a betegségek, a születési arány csökkenése a lakosság számának drasztikus csökkenését eredményezte Németország békés lakosságának körében, mely körülbelül 6 millió főt tett ki.

A front menti területeken állandósult a békés lakosság ágyúkkal való lövése. A polgári valamint hadászati támaszpontok bombázására a légierőket használták fel. A megszállt területeken állandósultak az elkobzások (a lakosság vagyonának eltulajdonítása).

Az egész világon általános felháborodást keltett a 60 ezer belga munkás németországi kényszermunkára való kitelepítése, ahol a német hadsereg igényeit kiszolgáló iparágakban kellett dolgozniuk.

1916 végére Németország helyzete egyre bonyolultabbá vált. Nagy-Britannia és szövetségesei birtokukba vették az összes német gyarmatot, illetve könyörtelen tengeri blokádot vezettek be. 1914 decemberének elején Németország a központi hatalmak nevében béketárgyalások kezdeményezését ajánlotta fel az antant államai számára. Az antant államainak kormányai viszont elutasították ezt az ajánlatot.

A hazafiasság hulláma, mely a háború elején átölelte a hadban álló országok lakosságát, fokozatosan elfulladt. 1916 elejére egyre többen követelték a háború befejezését.

Kérdések és feladatok

1. A német hadsereg hol és mikor alkalmazott először a történelem úgy mondván sikeresen vegyi fegyvereket? **2.** Nevezzétek meg azt az államot, mely 1915 szeptemberének elején csatlakozott a központi államokhoz! **3.** Mikor kezdődött verduni ütközet? **4.** Mi volt a bruszilovi áttörés eredménye? **5.** Mi a blokádnak?

6. Як Hogyan alakultak a frontokon az első világháború hadi eseményei 1915-ben? **7.** Fejtsétek ki a különböző frontokon történt hadiesemények kölcsönhatását 1915-1916-ban! **8.** Melyek voltak az 1916-os hadműveletek eredményei? **9.** Jellemezzétek a háború alatt tengeren lezajlott hadi eseményeket! **10.** Nevezzetek meg olyan tényeket, melyek a harcoló felek kimerültségéről tanúskodnak!

11. Folytassátok „Az első világháború főbb eseményei” címmel elkezdett táblázat összeállítását! **12.** Kövessétek figyelemmel a térképen a hadi események kibontakozását 1915-1916-ban! **13.** Alkossatok csoportokat és vitassátok meg a kérdést „Melyek voltak a háború eredményei 1916 végén?”!